

Mange kursusledere og undervisere bruger billeder og illustrationer i powerpoint-slides og andet kursusmateriale. Og det er en rigtig god ide, for billeder skaber afveksling i teksttunge præsentationer. Og et godt billede eller en god illustration kan nogle gange lette forståelsen mere end 1.000 ekstra ord.

Men der er en udfordring med rettighederne: Fordi du har fundet et billede på nettet fra f.eks. en åben, offentlig kilde, har du ikke som udgangspunkt ret til at bruge billedet i en anden sammenhæng.

Er det noget, du skal forholde dig til som kursusleder?

- Ja, dels i forhold til **dit eget** materiale.
- Dels i forhold til at minde **dine undervisere** om, at **de selv** har ansvaret for, at det ophavsretslige er i orden. Og henvis dem til denne vejledning i Kursuslederhåndbogen, hvis de er i tvivl.
- Du har altså ikke ansvaret for dine underviseres brug af billedmateriale.

1. Hvad er hovedreglerne?

Du er som kursusleder eller som underviser selv ansvarlig for, at du har ret til at bruge billeder og illustrationer mm. i dit kursusmateriale, og at navne, cpr-numre og andre oplysninger i kursusmaterialet er sløret, så det ikke er muligt at identificere personer, herunder f.eks. patienter i cases.

PLO-E har i honoraret til dig og underviserne betalt dig for PLO-E's ret til at udsende, uddele eller uploade dit kursusmateriale til kursusbrug – og som udgangspunkt skal kursisterne enten have eller kunne downloade kursusmaterialet.

Nogle foreslår, at vi kan løse ophavsretsproblemet ved **ikke** at udlevere kursusmateriale. Men det kan vi ikke, for ophavsretsligt gør det ikke den store forskel, om man "kun" viser billeder på en skærm i undervisningssituationen i lukket regi eller udleverer materiale med billeder på print. Men det er naturligvis sværere at opdage det, som foregår i et lukket rum og ikke er printet.

Heroverfor står under alle omstændigheder PLO-E's hovedregel om, at kursister skal have udleveret eller have adgang til det kursusmateriale, som er anvendt. Begrundelsen herfor er pædagogisk og for at skabe mulighed for faglige genbesøg, der styrker hukommelse og læring.

I forskerkredse er det ikke ualmindeligt, at man viser data eller måske konklusioner på skærmen, men at man tager dem ud af hand-outs, hvis undersøgelsen ikke er publiceret/indsendt. I PLO-E-sammenhæng skal kursusmaterialet, som kan deles, skal dog stadig være fyldestgørende og ikke bare en nedklippet udgave, hvor f.eks. alle illustrationer er fjernet. Hvis en illustration er vigtig for indholdet eller det faglige budskab, skal den være i materialet.

Vær altid særlig opmærksom på, at patienter og personer ikke må kunne identificeres uden samtykke.

2. Hvornår har man ret til at bruge et billede/en illustration?

Nedenfor er angivet 6 situationer, hvor du må bruge billeder/illustrationer. Du skal bare være i overensstemmelse og overholde reglerne i én af situationerne:

1. Du har selv taget billedet/lavet illustrationen. Du anbefales at bruge copyright-mærket © og dit navn under illustrationen.
2. Du har selv brugt ChatGPT, Image Generator eller tilsvarende AI-værktøjer til at generere dine billeder og illustrationer. Også her anbefales du at bruge copyright-mærket © og dit navn under illustrationen, evt. med angivelse af AI-værktøjet (AI har ikke ophavsret – endnu – men det er god stil at markere, at et billede er AI-genereret ved siden af dit navn.
3. Du har selv hyret og betalt en fotograf eller en illustratør for arbejdet og retten til at bruge det. Husk at kreditere ophavet i dit materiale.
4. Du har spurgt ophavspersonen (fotograf/illustratør/grafiker eller medie/bureau) om lov og fået eller købt godkendelse til det, du ønsker at bruge. Det er nemmere og hurtigere at kontakte danske end udenlandske kilder. Mange fagfæller svarer hurtigt og rutinemæssigt ja til, at andre bruger deres billeder/illustrationer i faglige sammenhænge. Nogle illustratører – f.eks. Lægehåndbogens – får honorar hver gang et billede bruges. Vi har desværre ikke ressourcer i sekretariatet til at finde og spørge ophavspersonerne til de billeder og illustrationer, som vores kursusledere og undervisere gerne vil bruge. Husk at kreditere ophavet og/eller skrive "bragt med tilladelse fra..." i dit materiale.
5. Du har taget billedet fra f.eks. Powerpoints indbyggede lager af billeder/Stockphotos [Indsæt/billeder/lagerbilleder]. Eller fra et sted på nettet, hvor det positivt fremgår, at man GERNE må bruge billederne – f.eks. på www.pixabay.com, www.unsplash.com eller www.pexels.com. Her kan man downloade gratis, ophavsretsfrie billeder til fri brug, og man behøver ikke kreditere fotografen. Vær opmærksom på, at der nogle gange alligevel dukker billeder op med et vandmærke (f.eks. "Shutterstock"), eller at der dukker billeder op i kategorien "Sponsored photos". Disse billeder skal du ikke downloade og regne med at kunne bruge, for det er sponsoreret indhold, og det er **IKKE gratis**.
6. Nogle billeder og illustrationer på nettet er specifikt publiceret og licenseret under "Creative Commons", fordi man ønsker at kunne udbrede og dele dem. Det er en smule teknisk, for der er flere typer af Creative Commons-kategorier med forskellige rettigheder, men hvis værket er markeret med "CC BY", må du bruge og dele værket, så længe du krediterer ophavsmanden. Hvis du vil finde den slags billeder, kan du bruge søgemaskiner som Creative Commons Search. Flickr har en CC-søgefunktion <https://www.flickr.com/creativecommons/> og du kan lave en Google Billedsøgning, som har en indstilling til at filtrere billeder efter "Brugsrettigheder," hvor du kan vælge "Creative Commons-licenserede billeder."

3. Har PLO-E lavet aftaler med nogen?

Nej, PLO-E har desværre ikke lavet aftaler om brug af billeder, men vi har nogle samarbejder og bruger ofte følgende, når der laves materialer til den gruppebaserede efteruddannelse:

- **Ugeskriftet:** Der skal indhentes tilladelse fra forfatter/e ved brug af *hele* artikler. Du skal kontakte forfatteren/Ugeskriftet, hvis du gør brug af deres billeder/illustrationer. Citater fra en artikel er OK at bruge uden at kontakte Ugeskriftet; du skal blot huske korrekt kildeangivelse.
- **DSAM:** Når du anvender billeder/illustrationer fra DSAM's kliniske vejledninger, skal du sørge for korrekt kildeangivelse. Du behøver ikke kontakte DSAM for at anvende dem.
- **Læge- og patienthåndbogen:** Har en hustegner, som skal have honorar, hvis du gør brug af illustrationer herfra. Derfor skal du kontakte Læge- eller Patienthåndbogen f.eks. via mail laege-haandbogen@dadl.dk, hvis du vil købe en illustration.

4. Hvad med "fortiden"?

Fra nu af og fremover overholder du alle retningslinjer om ophavsret 😊. Men hvad med fortidens praksis og dine gamle kursusmaterialer?

Hvis du "bare" har googlet og fundet et billede på nettet, har du altså IKKE rettigheder til at bruge det – selvom det er offentligt tilgængeligt, og selvom du krediterer fotografen (med mindre det eksplicit fremgår, at billedet er fri for ophavsret).

Du løber mao. en risiko for, at nogen - som føler, at deres ophavsret er krænket - kommer efter dig og vil have penge. Det er vist endnu ikke sket i PLO-E-sammenhæng, men de nyeste AI-værktøjer gør det muligt at finde "uautoriseret" brug af billeder, og måske vil nogen på et tidspunkt lave forretning på at finde den slags mod at "dele i porten".

Selvom risikoen måske er lille, er det en god ide, at du over tid "udfaser" gamle billeder med tvivlsomme rettigheder i det materiale og erstatter dem med nye, hvor du har styr på rettighederne.

5. Etik og god stil

Vær særligt opmærksom på case-historier, hvor patienterne kan identificeres. Eller hvor der bare er en teoretisk mulighed for, at nogen kan identificere patienten på baggrund af "hele puslespillet af oplysninger", selvom du har undladt at nævne navn og cpr-nummer. Det kan f.eks. være, at nogen på baggrund af oplysninger om patientbehandling, indlæggelsessted, operationstype, alder, køn, diagnose, navn på praktiserende læge/ sygehuslæge eller andre oplysninger tilsammen – i teorien i hvert fald – kan identificere patienten. Og i så fald kan du have overtrådt din tavshedspligt.

Hvis du er i tvivl, anbefales det altid at indhente samtykke fra patienten til at dele historien eller et billede, hvor man kan genkende patienten. Hvis du kun har fået tilladelse af patienten til at dele historien i f.eks. kursus- eller undervisningssammenhæng, må dine kursister ikke uden videre dele videre, f.eks. på sociale medier. Og det skal du i givet fald skrive under sliden/case-historien/billedet, så dine kursister er informerede.

Man bør lade være med at bruge billeder med patienter, hvor samtykket er givet for mange år siden, fx måske 5-10 år siden. Folk på billederne kan være døde, eller de kan have det anderledes

med at blive brugt som motiver og illustrationer end dengang, de gav samtykket. Især hvis børn eller ældre er på.

Vær opmærksom på, at du kan udsætte dig for kritik, hvis nogen føler, at du udnytter patientens afhængighedsforhold til dig som deres læge eller sygeplejerske til at presse dem til at give samtykke til noget, som de som syge eller svækkede ikke helt kan gennemskue.